

G. IVĂNESCU, ÎNTEMEIETOR DE ȘCOALĂ LINGVISTICĂ LA TIMIȘOARA

Vasile D. ȚÂRA
(Universitatea de Vest din Timișoara)

G. Ivănescu, Founder of a School of Linguistics in Timișoara

Professor G. Ivănescu, correspondent member of the Romanian Academy, was a prominent personality of Romanian linguistics. From 1962 to 1969, he acted as professor and head of department at the Faculty of Philology, West University of Timișoara. In this capacity, he contributed to the creation of the Timișoara School of Linguistics, which gathers scholars and professors of the Faculty, and linguists from the Timișoara branch of the “Titu Maiorescu” Institute of the Romanian Academy. In Timișoara, G. Ivănescu nurtured and inspired the first generation of linguists and scholars, whose research directions and scientific investigations he carefully supervised. In accordance with his guidelines, the linguists from Timișoara focused in particular on the issues concerning the investigation of the West-Romanian dialects and patois, on the history of the Romanian literary language, on stylistics, grammar, and Romance linguistics. Twelve of the linguists and philologists from Timișoara completed their PhD dissertations under the guidance of Professor G. Ivănescu. The Timișoara School of Linguistics, which bears the mark of the professor who founded it, occupies a distinct place in the landscape of Romanian linguistics.

Keywords: *general linguistics, Romance linguistics, history of the Romanian language, literary language, dialectology, grammar, poetics, stylistics, Timișoara School of Linguistics*

Istoria filologiei timișorene este marcată profund de personalitatea profesorului Gheorghe Ivănescu, nu numai pentru că a fost primul și unicul membru al Academiei Române care a funcționat până acum la Facultatea de Litere din Timișoara, ci, mai cu seamă, pentru inegalabila sa autoritate științifică și morală.

Lingvist de talie internațională, era recunoscut ca atare de specialiști reputați în domeniu, precum fostul său student Eugen Coșeriu, care îi purta un mare și nedisimulat respect pentru vasta informație în majoritatea științelor umaniste și pentru originalitatea și temeinicia ideilor sale în domeniul lingvisticii. Aceleași calități le remarcă și Iorgu Iordan la fostul său elev, asistent și urmaș la catedră : „G. Ivănescu este, incontestabil, unul dintre marii noștri lingviști, și nu numai în comparație cu cei de astăzi. Pe aceștia îi întrece prin marea sa erudiție, care îl apropie de Hasdeu și de Philippide. Cu cel dintâi seamănă și prin bogăția și varietatea problemelor lingvistice care îl preocupă. Nu există aproape nici o ramură a lingvisticii care să nu-l fi atras și să nu-l fi determinat să abordeze una sau alta dintre problemele supuse discuției. La aceste calități, rare, în general, aș adăuga una, și mai rară, poate, și anume: originalitatea ideilor, care, câteodată, surprinde și chiar derutează, dar nu trebuie să uităm că știința, în general, progresa tocmai prin noutatea punctelor de vedere ale slujitorilor ei.” (v. Iordan 1983: 29).

În 1962, când a fost numit profesor și șef al Catedrei de limba română de la Facultatea de Filologie a Universității din Timișoara, Gheorghe Ivănescu era deja unul dintre cei mai erudiți filologi români, care avea o doctrină lingvistică proprie, ce reprezenta „(caracterizarea îi aparține), pe de o parte, o sinteză între pozitivismul, determinismul, naturalismul și idealismul ce s-au manifestat în Europa până în anii 1930, iar pe de altă parte, o modelare originală a structuralismelor occidentale, de pe o poziție preponderent antropologistă” (Pamfil 2008: 189). „Spre deosebire de mulți alți lingviști, profesorul G. Ivănescu a înțeles mai profund semnificația faptelor de limbă, ceea ce i-a permis să exprime păreri noi cu privire la unele dintre legile limbii, la cauzele schimbărilor fonetice, la relația dintre sunet și fonem, dintre dialect și limba literară sau cu privire la formarea limbii române, la istoria graiurilor și dialectelor ei, a limbii literare și a limbii artistice românești, precum și cu privire la anumite probleme ale lingvisticii indo-

europene, romanice, slave ș.a.” (Șerban-Țâra 1983:11). Totodată, Profesorul avea o nouă concepție despre direcțiile și prioritățile de cercetare ale lingvisticii românești. Astfel, istoria limbii române trebuia să rezolve problemele controversate referitoare la formarea limbii și a poporului român, prin raportarea „faptelor lingvistice la cele istorice și sociale și prin explicarea a cât mai multe fapte de limbă prin acestea din urmă” (Ivănescu 1965a: 2); studiile de gramatică descriptivă a limbii române se cereau înnoite printr-o nouă abordare teoretică, din perspectiva relației dintre limbă și gândire și, implicit, dintre gramatică și logică (v. Ivănescu 1963: 259-267; Ivănescu 1964: 193-219); cercetarea limbii literare urma să fie reformată și abordată pe baza unor concepții și metode noi, iar dialectologia trebuia să depășească stadiul culegerii de material lingvistic și să treacă la interpretarea și analiza acestui material în vederea rezolvării problemelor privitoare la istoria, structura și repartiția variantelor dialectale ale limbii române (v. Ivănescu 1965a: 2).

Profesorul Gheorghe Ivănescu aducea la Facultatea de Filologie timișoreană, aflată atunci abia în al șaselea an de existență, nu numai o experiență universitară și de cercetare științifică pe care niciunul dintre ceilalți filologi timișoreni nu o posedea, ci și o nouă viziune asupra calității și cantității cercetării științifice de nivel academic, precum și a rosturilor învățământului universitar, întemeiată pe o excelentă formare profesională, dobândită la Universitatea din Iași, unde i-a avut profesori pe A. Philippide, G. Ibrăileanu, Iorgu Iordan ș.a. și completată prin cursurile de specializare la universitățile din Paris și Roma, între anii 1934 și 1937, precum și pe o imensă informație în domeniul lingvisticii generale, romanice și românești, al istoriei universale și naționale, al sociologiei, al psihologiei, al antropologiei, al filozofiei și al culturii, în ansamblu. La 50 de ani, profesorul G. Ivănescu era un savant enciclopedist în cel mai deplin înțeles al cuvântului, a cărui unică avere, declarată în toate fișele de personal, era o fabuloasă bibliotecă de specialitate, care îi ocupa până la refuz cele două camere ale apartamentului în care a locuit în perioada timișoreană. Totodată, așa cum subliniază profesorul Sergiu Drincu, „Era o prezență copleșitoare și inconfundabilă datorită nonconformismului său funciar, erudiției de tip renescentist și desăvârșitei sale onestități intelectuale.” (Drincu 2006: 226).

Așadar, când a venit la Timișoara, profesorul G. Ivănescu era o personalitate de anvergură și de valoare celorlalți trei întemeietori de școli lingvistice în România: A. Philippide (Iași), Ov. Densusianu (București) și Sextil Pușcariu (Cluj). Conștient de acest lucru și dornic să continue ceea ce făcuse la Iași din 1945 până în 1952, când proletcultiștii l-au înlăturat din universitate, profesorul G. Ivănescu și-a propus să realizeze la Timișoara o școală lingvistică asemănătoare cu cea ieșeană, însă cu o amprentă de originalitate transmisă de întemeietorul ei. Cum însuși mărturisește, „ca profesor, șef de catedră, am căutat, prin discuții personale cu asistenții și lectorii de la catedră și cu studenții capabili, să-i îndrumez spre studierea realităților dialectale românești, în special bănățene. M-am străduit, de asemenea, să dau membrilor catedrei o informație asupra celor mai noi metode și concepții ale lingvisticii, recomandând în același timp spiritul critic, și să organizez munca științifică a colectivului în așa fel ca ea să devină cât mai rodnică. Pe de altă parte, m-am străduit să identific între studenți elementele cele mai capabile, pentru a le îndruma spre munca științifică, în special spre lingvistică. Cei mai buni dintre studenții mei de la Universitatea din Timișoara au fost reținuți ca cercetători stagiați la Sectorul de lingvistică de la Baza de Cercetări Științifice din Timișoara a Academiei R.P.R., creat în toamna anului 1963.” (Ivănescu 1966: 21-22).

Dintre cele trei tipuri de școli care funcționează în sistemul de învățământ¹, *școala de cercetare științifică* este cea mai complexă și mai pretențioasă. O astfel de *școală* trebuie să creeze specialiști profund dedicați muncii și creației științifice, preocupați să dobândească o foarte solidă competență profesională, clădită pe o vastă și variată informație de specialitate,

¹ Primele două sunt: *școala preuniversitară*, bazată pe educație și informație, al cărei rost esențial este înzestrarea elevilor cu o cultură generală consistentă și cu posibilitatea de a se orienta în cunoștință de cauză spre o profesie, și *școala universitară*, bazată pe informație și educație, prin care studenții obțin o cultură de specialitate și acumulează cunoștințele de bază pentru specializarea propriu-zisă, care se obține prin informație continuă și prin experiență profesională.

obținută prin parcurgerea întregii bibliografii esențiale și prin cunoașterea a tot ceea ce este nou în domeniu. De regulă, acest tip de școală stă sub semnul unei personalități dominante, care se impune prin contribuții fundamentale într-un domeniu de cercetare și prin originalitatea ideilor sale. Totodată, ea trebuie să aibă, ca suport material indispensabil, și surse infodocumentare de înaltă valoare academică.

Odată cu venirea profesorului G. Ivănescu la Timișoara s-au împlinit aceste două condiții majore pentru crearea, în timp relativ scurt, a unei școli de cercetare lingvistică în această parte a țării. Imensa informație de specialitate și biblioteca Profesorului¹, în care se găseau toate cărțile fundamentale, românești și străine, pentru disciplinele lingvistice din programul de învățământ al Facultății de Filologie: lingvistica generală, filologia romanică, istoria limbii române, limba literară, dialectologia, stilistica și limba română contemporană, dar mai ales dorința sa de a întemeia aici o direcție de cercetare lingvistică au constituit o mare șansă pentru formarea și evoluția primei generații de filologi timișoreni.

La Catedra de limba română din Timișoara, Profesorul a găsit douăsprezece cadre didactice, dintre care numai G. I. Tohăneanu avea o experiență universitară, dobândită la Universitatea din București, unde funcționase, ca asistent și ca lector la Catedra de limbi clasice, între anii școlari 1949 – 1952 și 1954 – 1955. Ceilalți lectori proveneau din învățământul preuniversitar: Ștefan Munteanu, Vasile Șerban, Ion Muțiu, și de la Institutul de Lingvistică din Cluj: Ionel Stan, iar cei șapte preparatori abia absolviseră studiile universitare la Timișoara (Rodica Popescu, Ileana Oancea, Vasile Frățilă și Dumitru Crașoveanu), la București (Petra Pitrop), la Cluj (Gina Nadoș) sau la Iași (Vasile D. Țâra). Deși erau formați la universități diferite și aveau experiență didactică neomogenă, iar cei mai tineri nu aveau deloc o astfel de experiență, toți doreau să devină universitari autentici. Această atitudine a ușurat considerabil strădania profesorului G. Ivănescu de a crea, în doar șapte ani, nucleul unei școli lingvistice distincte la Timișoara. În paralel, s-a ocupat și de Sectorul de lingvistică al Bazei Academiei R.P.R. din Timișoara, pe care l-a întemeiat în 1963 și l-a condus până în 1969. Aici au fost încadrați, în această perioadă, numai absolvenții ai Facultății de Filologie din Timișoara, pe care Profesorul i-a remarcat ca studenți cu reale calități de cercetători în domeniul lingvisticii. Între aceștia se numără Maria Sitaru-Purdela, Sergiu Drincu, Crișu Dascălu, Doina Bogdan-Dascălu, Olimpia Șerban-Berca, Eugen Berca-Dorcescu, Doina Babeu, Dorin Urițescu, Livia Caranda-Vasiluță, Rodica Suflețel-Moroianu, Livius Bercea și Ionel Funeriu, care, mai târziu, au devenit personalități cunoscute ale filologiei românești.

Pentru că atunci toți se aflau la începutul carierei universitare, iar la Timișoara nu exista încă o tradiție de cercetare filologică, profesorul G. Ivănescu a avut în vedere toate detaliile sistemului de cercetare științifică atunci când a inițiat procesul de constituire a școlii lingvistice timișorene. Astfel, mai întâi i-a testat pe fiecare preparator și asistent în parte și le-a alcătuit câte un program de completare a informației de specialitate, cerându-le să parcurgă toate cărțile fundamentale de lingvistică generală și românească la care nu avuseseră acces până atunci, pentru că se aflau în fondul secret ori nu se găseau deloc în bibliotecile românești, dar existau în biblioteca Profesorului, care le oferea spre lectură, cu maximă dărnicie, tuturor celor interesați. Studiile recente se găseau în librării și în revistele de specialitate, așa că fiecare putea să și le procure pentru biblioteca personală, deoarece sectorul de filologie al Bibliotecii Universitare era încă foarte sărac.

Informația științifică trebuia asimilată critic, în conformitate cu modul de gândire și cu preocupările științifice ale fiecăruia dintre ei. De cele mai multe ori, Profesorul le propunea o discuție individuală sau în catedră pe marginea cărților pe care le citeau. O contribuție esențială în această privință l-au avut ședințele bilunare, uneori săptămânale, de catedră, în care se prezentau și se discutau, în exclusivitate, lucrări de lingvistică. Problemele administrative (state de funcțiuni, planuri de învățământ, programe de activități politice și educative etc.) se rezolvau

¹Din 1988, această valoroasă bibliotecă de specialitate a fost integrată între colecțiile Bibliotecii Universității timișorene, devenită, din 1992, Biblioteca Centrală Universitară „Eugen Todoran” din Timișoara.

de către șeful de cabinet, ajutat de unu sau doi colegi. Profesorul nu discuta decât rareori astfel de probleme și numai în particular cu cei care aveau obiecții ori vreo nemulțumire.

Capacitatea de creație științifică este o condiție *sine qua non* a calității unui cercetător sau universitar autentic. Pentru a-i verifica, dar mai ales pentru a-i stimula în acest sens, Profesorul le cerea, îndeosebi celor mai tineri, să elaboreze comunicări științifice pe diverse teme de lingvistică, pe care aceștia le prezentau în cadrul ședințelor de catedră sau la simpoziunile și sesiunile de comunicări locale ori naționale, dar și recenzii sau articole pe care, de cele mai multe ori, le citea în prealabil și le completa cu informații suplimentare ori le „cioplea” din punct de vedere stilistic. Tuturor, observațiile și corecturile Domniei Sale le-au fost de mare folos în dobândirea deprinderilor de redactare corectă a unui text științific.

Individualitatea unei școli de cercetare este dată de o direcție fermă și coerentă de selectare a temelor și a metodelor de investigare științifică, de o abordare și interpretare originală a faptelor de limbă, precum și de o viziune specifică asupra domeniului de cercetare și a relațiilor acestuia cu altele înrudite. În această privință, profesorul G. Ivănescu a fost mentorul ideal. Cunoscător profund al tuturor doctrinelor lingvistice, de la comparațiștii și neogramaticii din veacul al XIX-lea până la structuraliștii, generatiști și pragmatiști din secolul al XX-lea, Domnia Sa ne atrăgea mereu atenția asupra greșelilor pe care le-au făcut susținătorii acestora, ne spunea ce ar trebui să reținem din părerile și metodele lor de cercetare și insista, cu deosebire, asupra modului în care ar trebui să studiem mai corect și mai eficient limba, în ansamblu, și româna, în special. Era convins că studiul limbii trebuie făcut mai cu seamă din perspectivă diacronică și în strânsă relație cu istoria și cu structura societății.

Despre întemeierea unei școli lingvistice la Timișoara, profesorul G. Ivănescu și-a mărturisit nu numai intenția de a o realiza, ci și domeniile și direcțiile de cercetare pe care filologii timișoreni ar fi trebuit să și le asume cu prioritate. În concepția sa (v. Ivănescu 1965a: 2), aceștia urmau să-și îndrepte atenția spre studiul graiurilor dacoromâne de vest, îndeosebi a celor vorbite în Banat, Crișana și Oltenia, și spre cercetarea problemelor fundamentale ale istoriei limbii române literare: originile și baza dialectală, periodizarea, procesul de constituire și de unificare a normelor exprimării culte, precum și spre cercetarea limbii scriitorilor români din perspectiva stilisticii lingvistice și literare. De asemenea, ar fi vrut să creeze la Timișoara o direcție nouă în cercetarea gramaticii și a foneticii limbii române contemporane, conformă cu părerile sale din perioada ieșeană, reluate și în unele studii de mai târziu. A încercat chiar să înființeze un laborator de fonetică experimentală, pentru care s-au obținut și două aparate de înregistrare, măsurare și descriere a sunetelor, care, însă, n-au funcționat niciodată, pentru că, din motive financiare, Universitatea nu a cumpărat și accesoriile tehnice necesare. Prin cursurile de *lingvistică generală* și de *filologie romanică* pe care le-a ținut la Timișoara, a oferit un model de abordare interdisciplinară a acestor domenii de cercetare, și anume: din perspectivă lingvistică, istorică, socioculturală, filozofică și antropologică.

Cele mai multe dintre aceste inițiative și idei ale profesorului G. Ivănescu s-au impus și au rodit până în prezent, chiar dacă mentorul a plecat din Timișoara în 1969. Multe dintre ideile și preocupările sale științifice au fost preluate și dezvoltate în studii și cărți elaborate de cei care l-au urmat, în special de foștii săi doctoranzi: Ștefan Munteanu, Vasile Șerban, Ion Muțiu, Ionel Stan, Vasile Frățilă, Ileana Oancea, Dumitru Crașoveanu, Vasile D. Țâra ș. a., dar și de elevii acestora. Astfel, deși nu a fost un dialectolog în deplinul înțeles al cuvântului, pentru că nu a făcut anchete dialectale pe teren, Domnia Sa era foarte interesat de cercetarea graiurilor și dialectelor românești, întrucât era convins că acestea pot oferi un bogat material lingvistic inedit, indispensabil pentru studiile de istoria limbii și de limbă literară. În acest sens, savantul român afirma: „Dialectologia română abia a început să-și pună problemele de ordin istoric în legătură cu graiurile dacoromâne. Lingviștii români trebuie să se pasioneze de aceste probleme. Ei trebuie să încerce să delimiteze graiurile dacoromâne, operație foarte dificilă, pentru că, prin migrații, același grai se regăsește în localități din aria altui dialect, bineînțeles mai mult sau mai puțin pur: lingviștii români trebuie să urmărească tocmai aceste roiri ale populației, cu urmările pe care le-au avut ele asupra repartiției teritoriale a faptelor de limbă; să încerce a vedea cât de mult urcă

în trecut diferențele dintre diversele graiuri și dacă unele dintre aceste graiuri n-au rezultat din amestecul a două sau chiar a mai multora dintre ele. O muncă imensă așteaptă pe dialectologii români” (Ivănescu 1965a: 2). Dintre elevii săi timișoreni, cel care și-a asumat această muncă de-a lungul întregii cariere universitare a fost Vasile Frățilă. În opera sa științifică, alcătuită din 20 de cărți și peste 200 de studii¹, care i-au adus notorietatea în domeniu, acesta abordează, în spirit ivănescian, majoritatea problemelor de dialectologie evocate, unele și cercetate (vezi îndeosebi Ivănescu 1948: pass. și Ivănescu 1980: pass.), de marele savant. De asemenea, a condus mai multe teze de doctorat în care s-au studiat unele graiuri bănățene, crișene și oltenești, iar, în colaborare cu Richard Sârbu, Ana-Maria Pop și Gabriel Bărdășan, a întreprins cercetări ample asupra dialectului istroromân, materialul lingvistic adunat prin anchete pe teren fiind utilizat, deocamdată, la elaborarea a două teze de doctorat și a trei volume editate. Dar mai sunt și alți lingviști timișoreni care au urmat îndemnul profesorului G. Ivănescu de a studia graiurile și dialectele românești de vest. Între aceștia se numără: Ionel Stan și Dorin Urișescu, autori ai *Noului atlas lingvistic român. Crișana*, din care au apărut până acum trei volume; Sergiu Drincu, Maria Sitaru-Purdela, Livia Vasiliuță ș.a. au elaborat *Dicționarul subdialectului bănățean*, din care s-au editat, între 1985 și 1988, primele patru volume; Dorin Urișescu² a susținut la Timișoara, în 1976, teza de doctorat *Sincronie și diacronie: fonetismul unor graiuri din nordul Banatului*, editată în 1987 și reeditată în 2007.

Pentru că nu avea nici răgazul necesar, nici experiența adunării materialului lingvistic prin anchete pe teren, Profesorul fiind acaparat de munca în bibliotecă, l-a invitat la Timișoara pe George Giuglea, fost profesor la Universitatea din Cluj și unul dintre cei mai competenți cercetători ai lexicului, cu deosebire ai terminologiei păstorești, și ai toponimiei românești, care, împreună cu Ionel Stan, Vasile Frățilă și Vasile D. Țăra, a făcut, între anii 1964 și 1967, mai multe anchete onomastice în județul Caraș - Severin. Materialul cules atunci a fost utilizat la elaborarea *Dicționarului toponimic al Banatului*³, realizat de Vasile Frățilă, Rodica Suflețel-Moroianu și Viorica Goicu. În 1965, George Giuglea și Vasile D. Țăra au efectuat o anchetă toponimică în trei localități din Munții Apuseni: Băișoara, Săcel și Muntele Săcelului, și au publicat apoi un studiu referitor la numele de locuri din această zonă (v. Giuglea-Țăra 1966: 197-220).

Un alt domeniu de cercetare prioritar, recomandat de profesorul G. Ivănescu filologilor timișoreni, era istoria limbii române literare. Se poate spune că direcția ivănesciană în studiul variantei cultivate a limbii noastre a triumfat mai întâi la Timișoara. Titularii cursului de limbă literară, Ștefan Munteanu (epoca modernă) și Vasile D. Țăra (epoca veche), și-au însușit atât din studiile Profesorului, cu deosebire din *Problemele capitale ale vechii române literare*, cât și din discuțiile purtate cu acesta concepția sa referitoare la originile și la baza dialectală a românei culte⁴, teoria dialectelor literare, periodizarea și trăsăturile distinctive ale exprimării cultivate în fiecare epocă de evoluție, metoda de cercetare a limbii literare, orientată spre identificarea,

¹ În aproape toate lucrările sale, profesorul Vasile Frățilă se ocupă de probleme teoretice și aplicative ale dialectologiei, onomasticii și etimologiei. Prin monografia dialectală *Graiul de pe Târnave* (Blaj, Editura Astra, 2005), elaborată, mai întâi, ca teză de doctorat, sub conducerea mentorului său, și susținută în anul 1973, el a realizat o lucrare de referință de tipul și de valoarea celor pe care le aștepta profesorul G. Ivănescu de la dialectologii români (v. Ivănescu 1963a: 2).

² Din 1990, Dorin Urișescu funcționează la York University din Toronto (Canada), unde este profesor titular la Glendon College.

³ Din această lucrare au fost editate până acum șapte volume.

⁴ În concepția lingvistului ieșean, întemeiată pe o vastă cunoaștere a limbii textelor vechi și a istoriei socioculturale a românilor, originile vechii române literare trebuie căutate în sociolectele protipendadei din Moldova și din Muntenia, utilizate începând de prin secolele al XIV-lea – al XV-lea; textele rotacizante (venite din Maramureș, în opinia sa) aveau avantajul întâietății față de cele coresiene în impunerea primelor norme ale limbii scrise, dintre care unele s-au păstrat până astăzi; în epoca veche, nu a existat o limbă literară unitară, ci mai multe dialecte sau variante literare, întemeiate pe dialecte populare diferite, de aceea nu putea fi admisă teza bazei muntenești a românei culte, nici măcar pentru varianta ei modernă, pentru că aceasta a rezultat în urma unui proces de unificare a vechilor dialecte literare etc. Despre concepția lui G. Ivănescu referitoare la studiul limbii literare, vezi, mai pe larg, Andriescu 1989: 249-263 și Munteanu 2012: 387-393.

analiza și explicarea cauzelor care au determinat apariția și evoluția normelor vechii române literare și ale românei literare moderne, procesul de occidentalizare a limbii culte, raportul dintre limba literară și limba artistică, stilurile funcționale etc. Ignorate sau criticate, uneori vehement, de ceilalți specialiști, ideile profesorului G. Ivănescu s-au bucurat de recunoașterea cuvenită abia odată cu apariția, aproape simultană, în 1978, a celor dintâi două istorii complete ale limbii române culte (vezi Munteanu-Țâra 1978 și Gheție 1978). La Timișoara, concepția ivănesciană era, însă, acceptată, prezentată și aplicată cu un deceniu mai devreme, la cursurile și seminariile de limbă literară.

Dorința profesorului G. Ivănescu de a-i îndrepta pe filologii timișoreni spre cercetarea limbii textelor vechi a fost respectată și de cercetătorii de la Sectorul de lingvistică al Filialei din Timișoara a Academiei Române, care au studiat limba unor scrieri românești din secolul al XVIII-lea și au elaborat lucrarea *Limba română literară în secolul al XVIII-lea: lexicul tipăriturilor blăjene din perioada 1750-1760*, din care s-au multiplicat, între 1982 și 1988, șase volume.

Prin studiul său *Limba poetică românească* (v. Ivănescu 1956: 197-224), lingvistul ieșean a întemeiat la Timișoara o direcție nouă de cercetare a limbajului artistic și a limbii scriitorilor, urmată îndeosebi de Ștefan Munteanu și de Ileana Oancea¹. Profesorul Ștefan Munteanu, autorul unei opere impresionante în domeniul stilisticii teoretice și aplicate, care l-a impus ca o personalitate distinctă a stilisticii românești, spunea următoarele despre concepția și contribuțiile savantului ieșean în cercetarea limbii artistice: „pentru G. Ivănescu, teoria limbajului poetic, numită și stilistică generală, intră în preocupările poeziei sau ale esteticii. Ea are însă ca obiect o parte din sfera de cercetare a acestor științe, anume *studiul limbii scriitorilor*. Întrucât se ocupă de „limbă”, dar în întrebuințarea individuală dată acesteia de scriitor, care este creator de artă literară, teoria limbajului poetic este o disciplină autonomă, lingvistică și literară, ceea ce exclude scindarea ei în două ramuri, cum a fost considerată multă vreme, potrivit concepției lui Ch. Bally, pe de o parte, și a lui K. Vossler și Leo Spitzer, pe de altă parte” (Munteanu 1998:301). Pledând pentru cercetarea limbii scriitorilor din perspectiva poeziei aristotelice și a limbii literare propriu-zise, profesorul G. Ivănescu considera că „prin limbaj poetic trebuie să înțelegem și o altă categorie de fapte, pe care le-au avut în vedere și autorii antici de tratate filozofice sau stilistice, și anume unele cuvinte, forme gramaticale etc. diferite de uzul comun și curent într-o anumită epocă din istoria limbii” (Munteanu 1998: 303).

În cadrul Sectorului de lingvistică al Filialei din Timișoara a Academiei Române s-a constituit, încă de la înființare, un grup de cercetători pasionați de poetică și stilistică, alcătuit din: Crișu Dascălu, Doina Bogdan-Dascălu, Olimpia Șerban-Berca, Eugen Berca Dorcescu, Livius P. Bercea, Ionel Funeriu, Maria Foarță și Dumitru Vlăduț (ultimii doi au venit mai târziu), care a întreprins cercetări detaliate și a elaborat studii valoroase privitoare la stilurile nonartistice și la limbajul poetic românesc din secolul al XIX-lea. În afara studiilor individuale, concretizate în teze de doctorat, cărți și articole de stilistică și poetică, prin care cercetătorii respectivi au devenit nume bine-cunoscute ale stilisticii românești, ei au elaborat și câteva lucrări colective, pe care le avea în vedere și profesorul G. Ivănescu: *Limbaj poetic și versificație în secolul al XIX-lea*, vol. I-IV (Timișoara, 1977-1981); *Stilurile nonartistice ale limbii române literare în secolul al XIX-lea*, vol. I-III (Timișoara, 1983-1984); *Elemente lexicale de limbă vorbită în stilurile nonartistice ale limbii române literare din secolul al XIX-lea* (Timișoara, 1985) și *Imaginea în stilurile nonartistice ale limbii române literare din secolul al XIX-lea* (Timișoara, 1986).

Lingvistica romanică a fost, ca și istoria limbii române, un domeniu de cercetare asupra căruia lingvistul ieșean a stăruit de-a lungul întregii vieți. Preocupările sale în această privință datează din perioada studiilor în Franța și în Italia, unde i-a avut profesori, între alții, pe A. Meillet și G. Devoto. Întemeiat pe doctrinele lingvistice ale celor doi savanți, G. Ivănescu a elaborat o concepție nouă referitoare la studiul limbilor romanice, pe care o regăsim în studiile

¹ Ambii au elaborat teze de doctorat în domeniul stilisticii, conduse de profesorul G. Ivănescu, și au publicat numeroase studii de poetică și stilistică, în care faptele de limbă și de stil sunt analizate și interpretate în concordanță cu ideile și concepția savantului ieșean.

sale, unele nepublicate încă, dar mai ales în cursurile de filologie romanică pe care le-a ținut, cu câteva întreruperi silite, la Iași și la Timișoara, începând din 1947 până la încheierea carierei universitare. Făcând distincție între lingvistica limbilor literare și lingvistica limbilor populare, dar mai ales căutând explicații pentru schimbările fonetice, morfo-sintactice și lexicale ce au determinat transformarea latinei în limbile romanice actuale, pe care le găsește în baza de articulație, în baza psihologică, în condițiile istorice și socioculturale, în relația cu alte limbi indo-europene, în special cu iafetita, profesorul G. Ivănescu a exprimat puncte de vedere noi referitoare la originea limbilor neolatine în ansamblu, dar și a unor limbi ca etrusca, basca etc. Urmându-i direcția de cercetare, Ileana Oancea își întemeiază cercetările de lingvistică romanică pe „concepția lui G. Ivănescu despre existența a două tipuri de lingvistică: o lingvistică a limbilor populare (reprezentată de lingvistica istoric comparativă a secolului al XIX-lea) și o lingvistică a limbilor literare (ilustrată de școala vossleriană), având ca teren de argumentare celebra dicotomie din istoria lingvisticii generale, dintre neogramatici și idealști, argumentată polemic de Karl Vossler, [întrucât] constituie un punct de plecare teoretic fructuos pentru depășirea viziunii istoriste, prezente în principalele manuale de lingvistică romanică, pentru că reflectă o altă paradigmă de cercetare decât cea impusă de indoeuropeniști: o paradigmă la fel de importantă și la fel de tenace și, mai ales, raportată la modelele și exigențele speculative ale timpului, nu mai puțin științifică, orientând practica și teoria lingvistică romanică, până la constituirea lingvisticii «științifice», comparativ-istorice” (Oancea 1993: 26). Fără îndoială, Ileana Oancea, asistenta și urmașa profesorului G. Ivănescu la catedra de lingvistică romanică, a fost elevul și colaboratorul timișorean cel mai devotat și, totodată, cel mai apreciat de marele savant. Cursul, studiile și cărțile sale de lingvistică romanică, unele elaborate sub directă îndrumare a Profesorului, se întemeiază pe concepțiile acestuia referitoare la problemele și metoda de cercetare a istoriei și structurii limbilor neolatine.

Profesorul G. Ivănescu avea și un punct de vedere personal referitor la studiul gramaticii limbii române moderne. Preocupările sale în această privință datau încă din 1948, când a elaborat un curs de sintaxă a limbii române, pe care l-a predat câțiva ani la Facultatea de Litere din Iași. După cum însuși mărturisește, în acel curs, „după o largă expunere critică a doctrinelor gramaticale, ajunsese eu însumi la o teorie gramaticală mai coerentă și mai temeinică decât cele de până atunci. Principiul fundamental al acestui curs, principiu care m-a dus la descoperiri de cea mai mare importanță pentru studiul teoretic și practic al limbii, era acela al strânsei legături dintre limbă și gândire: orice fapt de gândire trebuie să-și găsească expresia în limbă, orice fapt de sintaxă neafectivă este expresia unui fapt de gândire. Concepția sintactică expusă în acest curs se deosebește mult de cea curentă, care este formalistă, întrucât nu ține deloc seamă de procesul de gândire. Lăsând la o parte faptele de limbă afective, care-și au altă explicație, analiza morfologică și sintactică se transformă, în cursul amintit, într-o analiză logică” (Ivănescu 1966: 9-10)¹. Dintre filologii timișoreni, Vasile Șerban, Ion Muțiu și Dumitru Crașoveanu au elaborat, sub conducerea profesorului G. Ivănescu, teze de doctorat cu teme de limbă română contemporană. În cursurile și în studiile elaborate de aceștia se regăsesc unele dintre ideile magistrului privitoare la acest domeniu de cercetare lingvistică. Probleme de gramatică românească au fost abordate și la Sectorul de lingvistică al Filialei din Timișoara a Academiei Române, unde s-au inițiat cercetări privitoare la formarea cuvintelor în limba română, pe care Sergiu Drincu le-a extins și le-a finalizat prin elaborarea unei teze de doctorat și prin publicarea volumelor: *Derivarea cu prefixe: de la latină la română* (Timișoara, Ed. Amphora, 1998) și *Compunerea și prefixarea. Reper teoretice în lingvistica românească* (Timișoara, Ed. Amphora, 1999).

Întrucât considera că limba este cel mai complex și mai vast domeniu sociocultural de investigație științifică, dar și pentru că nu agreea cercetarea de tip atomist și descriptiv, Profesorul insista mereu că asupra obligației lingvistului de a se informa și în alte ramuri ale științei, care au strânsă relație cu lingvistica, precum sunt istoria, sociologia, filozofia, antropologia etc., pentru

¹ Pentru doctrina ivănesciană referitoare la gramatică, vezi Ivănescu 1948; Ivănescu 1963: 259-267; Ivănescu 1964: 193-219; Ivănescu 1965 b: 421- 426 ș.a.

că numai așa poate să înțeleagă, să interpreteze și să explice corect faptele de limbă studiate. Ceea ce considera, însă, a fi extrem de important pentru formarea și pentru calitatea unui cercetător al limbii române era solida cunoaștere de către acesta a tuturor domeniilor științei limbii, de la lingvistica generală și romanică la istoria limbii, la dialectologia, stilistica, fonetica și gramatica românească. De asemenea, românistul trebuia să cunoască, pe cât posibil, nu numai latina, ci și limbile cu care româna a venit în contact de-a lungul timpului: slava veche, greaca, maghiara, germana, franceza etc. Pentru a-i determina pe asistenți să înțeleagă această mentalitate și să accepte acest deziderat, Profesorul i-a obligat să țină două-trei seminare diferite în fiecare an, dintre care cel puțin unul se schimba de la an la an. Astfel, cei mai mulți dintre ei au ajuns să țină ore de seminar la toate disciplinele de lingvistică din programul de învățământ. Chiar dacă efortul a fost mare, câștigul științific a fost net superior. Pe cei care au fost puși în situația de a ține cursuri înainte de a-și fi încheiat stagiul de preparator (ex. Vasile Frățilă) ori de asistent (ex. Ileana Oancea), profesorul G. Ivănescu i-a îndrumat îndeaproape, citindu-le și îndreptându-le fiecare prelegere, oferindu-le suportul bibliografic necesar și asistând uneori la prelegerile expuse de aceștia în amfiteatru, pentru a le semnală eventualele stângăcii sau inexactități.

Știind că rostul reuniunilor științifice de orice fel nu este doar acela de a bifa prezentarea unei comunicări de la pupitrul unui simpozion, colocviu ori congres de specialitate, ci mai ales de a cunoaște lumea științifică și de a se face cunoscuți acesteia, Profesorul i-a îndemnat și i-a ajutat pe toți membrii catedrei, dar mai cu seamă pe cei tineri, să participe la evenimente științifice de referință, între care Al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor (București, 1967) și Al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică (București, 1968) au fost cele mai importante.

O altă condiție obligatorie pentru afirmarea unui centru de cercetare științifică este editarea unei reviste proprii, valoroasă prin conținut și acribie, menită să promoveze și, cu deosebire, să pună în circulație studiile elaborate de specialiști. Având o bună experiență în alcătuirea și publicarea unei astfel de reviste, obținută între anii 1945 și 1948, când s-a ocupat de editarea „Buletinului Institutului de Filologie Română A. *Philippide*” din Iași, vol. X [1946] și XI-XII [1948], profesorul G. Ivănescu a înființat, la Timișoara, seria de Științe filologice a „Analelor Universității din Timișoara”, al cărei prim volum a apărut în anul 1963, iar acum se afla la volumul 49. Despre cum a conceput și a realizat această publicație de referință a facultății noastre, care, în timp, a ajuns, prin schimbul interbibliotecar mijlocit de BCU „Eugen Todoran”, la peste 125 de instituții academice din țară și din străinătate, credem că este mai bine să reproducem mărturia scrisă a Profesorului, făcută în 1966: „Ca redactor responsabil al „Analelor Universității din Timișoara”, seria Științe filologice, am pregătit pentru tipar patru volume de studii și recenzii de lingvistică și istorie literară, de peste 300 de pagini de tipar (I, 1963; II, 1964; III, 1965; al IV-lea e sub tipar). Am depus o muncă de luni de zile pentru îmbunătățirea, atât sub raport formal cât și sub raportul conținutului, a articolelor, notelor și recenziilor care trebuiau să apară în aceste volume de „Anale” și am redactat eu însumi o serie de articole, note și recenzii, urmărind să dau revistei un conținut original, bogat și variat” (Ivănescu 1966: 22).

Deși trecuse, între 1948 și 1962, prin încercări foarte grele, pricinuite de anchete și acuze politice grave, dar nefondate, în urma cărora a fost exclus din învățământul universitar vreme de zece ani, Profesorul și-a păstrat neatinsă rectitudinea morală și devotamentul față de știință și față de profesie. Din spusele, dar mai ales din comportamentul Domniei Sale, elevii și colaboratorii săi timișoreni au învățat care sunt prioritățile și principiile vieții omului de știință: 1. prioritatea absolută: informația, meditația și creația științifică; 2. program de lucru riguros organizat și respectat; 3. subordonarea, până la sacrificiu, a tuturor celorlalte preocupări socioculturale și personale față de obiectivul științific; 4. proiecte științifice numeroase, mereu noi și ample, menite să întregească cercetarea limbii, în ansamblu, și a limbii române, îndeosebi, cu lucrări fundamentale, indiferent de vârsta la care îți propui să le realizezi și fără teamă de vrăjmășia timpului; 5. din știință nu se pensionează nimeni, pentru că maturitatea, chiar senectutea, este un

avantaj pentru munca intelectuală, în special pentru cercetarea științifică, datorită informației și experienței obținute de-a lungul vieții deplin dedicate acestei activități.

Acum, la o jumătate de veac de la venirea profesorului G. Ivănescu la Timișoara, unde a zăbovit doar șapte ani, timp suficient, însă, pentru a se reintegra deplin în sistemul universitar și pentru a întemeia *Școala lingvistică timișoreană*, cuvintele rostite de profesorul Ștefan Munteanu la evenimentul aniversar, organizat, în 1982, la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași în onoarea marelui savant, exprimă același gând, aceeași convingere și aceeași simțăminte pe care le trăim și acum cei care ne-am împărtășit din știința, din devotamentul pentru profesie și din mărinimia Domniei Sale: „Ce a rămas durabil pentru noi, cei de la Timișoara, din partea profesorului Ivănescu?”

Am găsit în d-sa un exemplu de generozitate intelectuală și umană copleșitoare, cu care nu ne fusese dat să ne întâlnim până atunci. Am văzut în d-sa o pildă de muncă uriașă, fără răgaz, închinată cunoașterii.

Ne-a insuflat și continuă să ne insuflă și de aici, de la Iași, unde a revenit, respectul față de adevărul rostit fără înconjur, sprijinit pe informația bogată și aureolat de onestitate profesională.

Am fost părtași ceasuri întregi și zile în șir la o nobilă și atât de necesară pentru noi risipă de sine, de erudiție, de cultură. Prilejurile, căutate sau nu, se nășteau de fiecare dată pentru a se transforma în dialoguri, inegale, ce e drept, despre cărțile și teoriile noi, despre unele prejudecăți și erori acceptate prea ușor prin tradiție și prea nebăgate în seamă până atunci pentru a nu fi supuse criticii. Obsedat de marile întrebări ale gândirii lingvistice și filozofice, profesorul Ivănescu le situa, de fiecare dată, în contextul larg al teoriei, al istoriei și culturii.” (Munteanu 1983: 17-18).

Profesorul Gheorghe Ivănescu a fost un magistru desăvârșit pentru școala filologică timișoreană, pe care foștii elevi și colaboratori îl venerază mereu și căruia îi datorează nesfârșită recunoștință. Dar, așa cum subliniază Carmen-Gabriela Pamfil, „Dacă pentru constituirea unei școli științifice condiția esențială este fundamentarea teoretică a propriilor direcții de cercetare de către magistru, pentru ființarea și dezvoltarea ei, rolul decisiv revine discipolilor” (Pamfil 2008: 185). De aceea, urmașii trebuie nu numai să-i primească și să-i dezvolte ideile în propriile studii, ci și să asigure, cu nestrămutat devotament, continuitatea principiilor și a direcțiilor de cercetare stabilite de mentor nu doar pentru ei, ci și pentru multe alte generații de lingviști din această parte a țării.

Referințe bibliografice:

- ANDRIESCU, Alexandru 1989: *Postfață. Concepția lui G. Ivănescu despre limba română literară*, in G. Ivănescu, *Studii de istoria limbii române literare*, Ediție îngrijită și postfață de Al. Andriescu, Iași, Junimea, p. 249-263.
- DRINCUL, Sergiu 2006: *Gheorghe Ivănescu (1912-1987)*, in *Viața academică din Banat 1866 – 2006*, Editori Păun Ion Otiman, Aurel Turcuș, Horia Ciocârlie, Sebastian Muntean, Timișoara, Editura Orizonturi Universitare, 2006, p.225-230.
- GHEȚIE, Ion 1978: *Istoria limbii române literare. Privire sintetică*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- GIUGLEA-ȚĂRA 1966: *Toponimice românești din Munții Apuseni (Băișoara, Săcel, Muntele Săcelului)*, in AUT, seria Științe filologice, IV, p.197-220.
- IORDAN, Iorgu 1983: [Mesaj de felicitare] , in *Profesorul Gheorghe Ivănescu la 70 de ani. Omagiul elevilor și colaboratorilor*, Iași, p. 29-30.
- IVĂNESCU, Gheorghe 1948: *Sintaxa limbii române moderne* [curs litografiat], Iași; vezi și id., *Curs de sintaxa limbii române moderne*, editat, adnotat și prefăcut de Oana Popârda, Iași, Ed. Junimea, 2004.
- IVĂNESCU, Gheorghe 1956: *Limba poetică românească*, in „Limbă și literatură”, II (1, p. 197-224).
- IVĂNESCU, Gheorghe 1963: *Gramatica și logica. I. Structura logică a gândirii ca factor primar al structurii morfologice a limbii*, in AUT, seria Științe filologice, I (1963), p. 259-267.
- IVĂNESCU, Gheorghe 1964: *Gramatica și logica. II. Structura gândirii ca factor primar al structurii sintactice a limbii*, in AUT, seria Științe filologice, II, p. 193-219.

- IVĂNESCU, Gheorghe 1965a: *Preocupări și perspective în cercetarea lingvistică la Timișoara*, in „Drapelul roșu”, XXII, nr. 6464, 17 oct. 1965, p. 2.
- IVĂNESCU, Gheorghe 1965b: *Nume și verb*, in *Omagiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani*, București, p.421-426.
- IVĂNESCU, Gheorghe 1966: *Memoriu asupra activității științifice și didactice*, [text dactilografiat, păstrat în arhiva UVT].
- IVĂNESCU, Gheorghe 1980: *Istoria limbii române*, Iași, Editura Junimea.
- MUNTEANU, Eugen 2012: *Postfață. G. Ivănescu, deschizător de drumuri în studiul limbii române literare*, in Gheorghe Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare*, Ediția a II-a revăzută, Îngrijirea textului, bibliografie, indici și notă asupra ediției de Eugen Munteanu și Lucia-Gabriela Munteanu, Postfață de Eugen Munteanu, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2012, p.387-393.
- MUNTEANU, Ștefan 1983: *O pildă de muncă imensă închinată cunoașterii*, in *Profesorul Gheorghe Ivănescu la 70 de ani. Omagiul elevilor și colaboratorilor*, Centrul de Multiplicare al Universității din Iași, p.17-19.
- MUNTEANU, Ștefan 1998: *Studii de lingvistică și stilistică*, Pitești, Editura Pygmalion.
- MUNTEANU, Ștefan - ȚĂRA., Vasile D. 1978: *Istoria limbii române literare. Privire generală*, București, Editura Didactică și Pedagogică; ediția a doua, revizuită și adăugită, București, E.D.P., 1983.
- OANCEA, Ileana 1993: *Romanitate și istorie. Epistemă clasică și literarizare*, Timișoara, Editura de Vest. [Cartea este dedicată de autoare profesorului Gheorghe Ivănescu.]
- PAMFIL, Carmen-Gabriela 2008: *Alexandru Philippide*, București – Chișinău, Litera Internațional SRL.
- ȘERBAN, Vasile - ȚĂRA., Vasile D. 1983: *Cuvânt înainte*, in G. Ivănescu, *Lingvistică generală și românească*, Ediție, note și indice de Vasile Șerban și Vasile D. Țăra, Timișoara, Editura Facla, p. 10-13.